

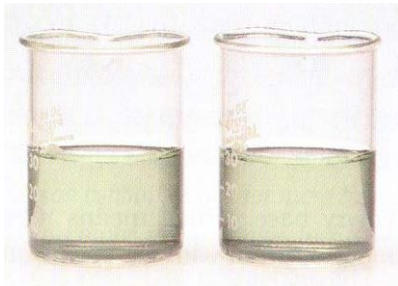
ბუფერული ხსნარები

ბუფერული ეწოდება ხსნარს, რომლის pH ცოტაოდენი მჟავას ან ტუტის დამატებისას პრაქტიკულად უცვლელი რჩება.

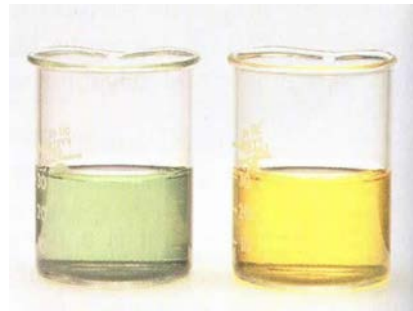
სახელწოდება წარმოდგება ინგლისური სიტყვისგან "buffer" - "buff" დარტყმის შემსუბუქებას ნიშნავს.

ბუფერული ხსნარი შედგება სუსტი მჟავასა და მისი ხსნადი მარილისგან ან სუსტი ფუძისა და მისი ხსნადი მარილისგან.

პირველ სურათზე გამოსახულია ორი ჭიქა. მარცხენაში ბუფერული ხსნარი ასხია, მარჯვენაში - არაბუფერული. ამ ხსნარების pH უდრის 8-ს (ე.ი. გვაქვს ტუტე არე). თუ ორივეს დავუმატებთ 1 მლ 0.01M მარილმჟავას ხსნარს, ბუფერულ ხსნარს ცვლილებას ვერ შევატყობთ, ხოლო არაბუფერული გაყვითლდება, მისი pH კი მკვეთრად შემცირდება 3-მდე (ანუ ტუტე არე შეიცვლება მჟავა არით) (სურ. 2).

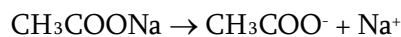
სურ. 1

სურ. 2

ახლა ვნახოთ, რა ქიმიური რეაქციები უდევს საფუძვლად ბუფერული ხსნარების მუშაობის პრინციპს.

განვიხილოთ ბუფერული სისტემა მმარმჟავა/ნატრიუმის აცეტატი - $\text{CH}_3\text{COOH}/\text{CH}_3\text{COONa}$, რომელშიც თავდაპირველად ორივე კომპონენტის კონცენტრაცია ერთმანეთის ტოლია (სურ. 3,II). ამ ორი ნაერთიდან მმარმჟავა არის სუსტი ელექტროლიტი და წყალხსნარში არსებობს მოლეკულების სახით, მაშინ როდესაც ნატრიუმის აცეტატი დისოცირებულია¹ აცეტატის ანიონად და ნატრიუმის კატიონად:

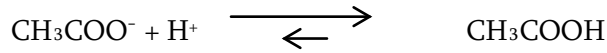

მაშასადამე, ჩვენ ვიხილავთ $\text{CH}_3\text{COOH}/\text{CH}_3\text{COO}^-$ წყვილს.

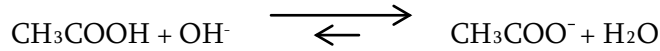
რა ხდება, როდესაც ასეთ ბუფერულ ხსნარს ვუმატებთ მჟავას ანუ H^+ იონებს? ამ დროს წყალბადიონების სიჭარბის გასანეიტრალეზად ასპარეზოზე გამოდის აცეტატიონი, რომელიც ბოჭავს წყალბადის იონს და წარმოქმნის მმარმჟავას, ეს უკანასკნელი კი, როგორც

¹დისოციაცია - იონების წარმოქმნა იონური ნაერთის კრისტალური მესრის დაშლით

ზემოთ აღნიშნეთ, სუსტი ელექტროლიტია და მისი იონიზაციის² ხარისხი უმნიშვნელოა. აცეტათონის კონცენტრაცია მცირდება, ძმარმჟავასი იზრდება (სურ. 3,I), ხსნარის pH კი მხოლოდ უმნიშვნელოდ იცვლება. პროცესი ასე გამოისახება:

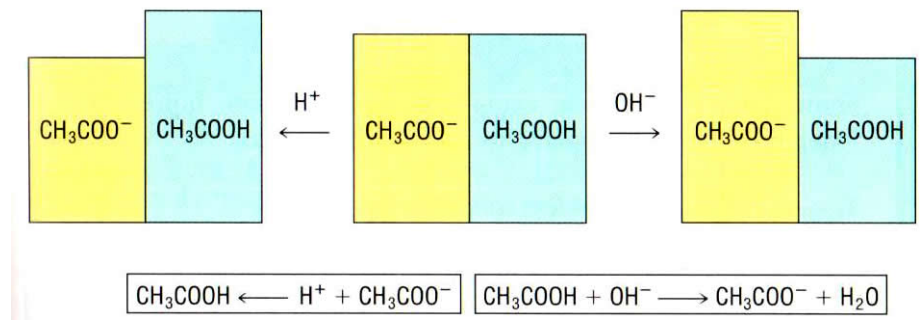

ახლა ვნახოთ, რა ხდება, როდესაც ბუფერულ ხსნარს ემატება ტუტე ხსნარი ანუ OH⁻ იონები. ამ იონების გასანეიტრალებლად პროცესში ერთვება ძმარმჟავა, რომელიც ურთიერთქმედებს OH⁻ იონებთან ქვემოთ მოცემული სქემის შესაბამისად:

ძმარმჟავას კონცენტრაცია მცირდება, ხოლო აცეტათონისა იზრდება (სურ. 3, III).

ეს რეაქცია უპირატესად მიმდინარეობს პირდაპირი მიმართულებით (გრძელი ისარი), ვინაიდან წარმოქმნილი აცეტათონი არ არის საკმარისად ძლიერი, რათა წყლის მოლეკულას H⁺ იონი წაართვას. ხსნარის pH ამ შემთხვევაშიც უმნიშვნელოდ იცვლება (სურ. 3,III).

სურ. 3

I

II

III

ბუფერული ხსნარისთვის დამახასიათებელია ე.წ. **ბუფერული ტევადობა**. ეს არის მჟავას ან ტუტის ის მაქსიმალური რაოდენობა, რომლის მიღებაც შეუძლია ამა თუ იმ ბუფერულ ხსნარს ისე, რომ მისი pH მნიშვნელოვნად არ შეიცვალოს.

ჩვენი ორგანიზმის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია, სისხლის

pH=7.35-7.45 დიაპაზონში მერყეობდეს. სისხლი რამდენიმე ბუფერულ ხსნარს შეიცავს, რომელთა არსებობა განაპირობებს სისხლის pH-ის აღნიშნულ ინტერვალში შენარჩუნებას. რა

²იონიზაცია - იონების წარმოქმნა პოლარულ-კოვალენტური ბმის გახლეჩით

საჭიროა ეს? საქმე ის არის, რომ როდესაც pH 7.35-ზე ნაკლებია, ვითარდება აციდოზი³, ხოლო როდესაც 7.45-ს აღემატება, ჩნდება ალკალოზის⁴ განვითარების საფრთხე. თუ pH 7.0-ზე ნაკლები ან 7.8-ზე მეტია, ადამიანი კვდება. ამიტომაც არის უაღრესად მნიშვნელოვანი სისხლის pH-ის შენარჩუნება 7.35-7.45 შუალედში და ეს სისხლში არსებული ბუფერული ხსნარების საშუალებით ხდება. ეს ხსნარებია:

- . კარბონმჟავა/ნატრიუმის ჰიდროკარბონატი;
- . ნატრიუმის დიჰიდროფოსფატი/ნატრიუმის ჰიდროფოსფატი;
- . ზოგიერთი ცილა.

N1 ცხრილში მოყვანილია ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ბუფერული ხსნარის მახასიათებლები:

ცხრილი N1

N	ხსნარის სახელწოდება	ქიმიური გამოსახვა	ხსნარის pH (კომპონენტების კონცენტრაცია - 0.1 M)
1	მმარმჟავა/ნატრიუმის აცეტატი	CH ₃ COOH/CH ₃ COO Na	4.76
2	დიჰიდროფოსფატის იონი/ჰიდროფოსფატის იონი	H ₂ PO ₄ ⁻ /HPO ₄ ²⁻	7.20
3	კარბონმჟავა/ჰიდროკარბონატიონი	H ₂ CO ₃ /HCO ₃ ⁻	6.46
4	ამონიუმის იონი/ამიაკი	NH ₄ ⁺ /NH ₃	9.25

³აციდოზი - სისხლის მომატებული მჟავიანობა, რის გამოც ორგანიზმში ირღვევა მჟავაბუფერული წონასწორობა (pH-ის მნიშვნელობა მცირდება)

⁴ალკალოზი - სისხლის მომატებული ტუტეანობა, რის გამოც ორგანიზმში ირღვევა მჟავაბუფერული წონასწორობა (pH-ის მნიშვნელობა იზრდება)

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. A.C.Wilbraham,D.D.Staley, M.S.Matta, E.L.Waterman, “Chemistry”, fifth edition, ISBN-0-201-32142-4
2. J.W.Hill, S.J.Baum, R.J. Scott-Ennis, “Chemistry and Life”,sixth edition, ISBN 0-13-082181-0
3. G.W.Daub, w.S.Seese, “Basic Chemistry”, seventh edition, ISBN 0-13-373630-X